

МНОГООБРАЗИЕТО НА БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА. ПОЛЕТА НА ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ

РЕЦЕНЗИЯ¹

Таня Тодорова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

THE MANY FACETS OF BULGARIAN LITERATURE. FIELDS OF INTERACTION

Tanya Todorova

Sofia University St. Kliment Ohridski (Bulgaria)

l1ib@abv.bg

Татяна Ичевска, преподавател в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ към Катедрата по история на литературата и сравнително литературознание, е автор на редица изследвания върху български художествени произведения. Нейната най-нова книга „Българската литература. Сюжети, контексти, проучвания“ се състои от 19 текста, които самата авторка определя като разкриващи „моделираните в литературата ни образи на човека, преминаващ през редица изпитания в процеса на своето себеизграждане“ (Ичевска 2021: 7). Предложените ракурси разкриват стремежа да се вникне в темите, мотивите, проблемите и посланията, които изграждат смисловото ядро на анализирания творби, но е категорично открито и желанието българската литература да се види „отвън“ – като диалогизираща с други изкуства и като влияеща се от социално-политически фактори в циркулацията си на нашия и чуждия книжен пазар.

Т. Ичевска не пренебрегва многоизмерността, заложена в образа на човека от българската литература. Като негови проявления авторката разпознава както българина в селото, така и българина в града, българката, но и чужденеца, чужденката. За да „опознае“ различните лица на човека от литературата ни, Т. Ичевска опознава условията, в които той живее, изучава задълбочено различни социално-исторически явления, които допринасят за формирането на идентичността му. А широко застъпената в книгата междутекстовост

¹ Ichevska, T. *Balgarskata literatura. Syuzheti, konteksti, prouchvaniya*. Sofiya, UI „Sv. Kliment Ohridski“, 2021. [Ичевска, Т. *Българската литература. Сюжети, контексти, проучвания*. София, УИ „Св. Климент Охридски“, 2021.]

разкрива, от една страна, посоките на трансформация на тези образи в историческия ход, от друга страна, важните близости и разлики в художествените текстове от еднакви периоди. Различните контексти, изискващи набор от знания за различни сфери от културния живот, в които Т. Ичевска полага разглежданите творби, спомагат за откриването на любопитни особености в текстовете, които иначе лесно могат да убягнат на читателя.

Изследователският интерес в първия раздел от книгата, „Искушения и изкупления“, е насочен към образа на жената в българската литература. Т. Ичевска коментира стереотипните схващания и предразсъдъци, характерни за патриархалното общество, които могат да бъдат реконструирани с помощта на литературата и различни документални извори.

В първия текст, озаглавен „Вода и(ли) шампанско“, обект на интерес са образите на изкушението в българската литература, като в ролята на изкусител очаквано се открива жената. Вторият текст от раздела, „Славянската жена в огледалото на литературата ни“, привежда множество примери, които показват, че славянската жена получава противоречиви оценки на българска почва. Авторката насочва интереса към начините, по които женското мислене и поведение се възприемат и претворяват в литература в „Блудната жена в българската литература“, като продължава тази линия на анализ и в „Грешка и грях в творчеството на Йордан Йовков“, търсейки отговор на въпроса защо жените в Йовковия фикционален свят прелюбодействат. Отношението жена – общност е проблематизирано и в последния текст от тази част – „Голготите на българските „царици“. Мемоарните и фикционалните текстове, писани през различни исторически периоди, на които се позовава Т. Ичевска, разкриват много сходни тенденции. Въпреки че акцентът е поставен върху качествата, белезите и действията на „цариците“, анализът показва и съхранената във времето склонност на общността към свръхидеализация и девалвация на един и същи обект (жена), невинаги мотивирани чрез действия от страна на този обект.

Заглавието на втория раздел, „Светове, желания и страдания“, отправя към тълкуването на екзистенциалната проблематика в творбите на А. Каралийчев, Й. Йовков, Г. Караславов, Чудомир, Д. Димов, Е. Станев, А. Липчев и А. Балаж. Авторката търси отговор на въпросите как се променя идентичността в условията на модернизация и какво се случва с моралните устои. С опозицията минало – настояще са пряко обвързани и сложните взаимоотношения между индивид, общност и власт.

Първият текст от втория раздел, „Да полетиш с перо от ангел“, може да бъде разглеждан като своеобразен мост между двете части, тъй като в него биват подложени на анализ морално-етичните модели, изградени в творчеството на Ангел Каралийчев. В „Селото и техниката в белетристиката след Първата световна война“ анализът на

произведения на Йовков, Г. Караславов и Чудомир разкрива различни аспекти от народопсихологията, оформяйки широкоспектърна представа за предразсъдъците, страховете и надеждите на българския селянин след Първата световна война. Със следващия текст, носещ заглавието „Столицата и провинцията в романите на Димитър Димов“, периметърът на изследване се раширява. Като извежда особеностите на живота в малкия град и столицата, откриващи се в романите на Д. Димов, Т. Ичевска изгражда редица опозиции, които обаче не осмисля като изчерпващи смисловия потенциал на посланията. Това по-задълбочено разбиране на произведенията може да се отдаде на обстоятелството, че Т. Ичевска е автор на книгата „Романите на Димитър Димов“, посветена на Димовото творчество. „Авторитети“ и „грешници“ в прозата на Емилиян Станев“ също е текст, който сменя опозициите, като предлага по-сложно тълкуване за проблема, привидно налагащ йерархизирането на героите в белетристиката на Е. Станев. Позовавайки се на постановките на М. Фуко от „Надзор и наказание“, в следващия текст, също разглежда творби на Е. Станев, Т. Ичевска дава отговор на въпроса как се променят методите за упражняване на наказание в хода на историческото развитие. Престъпването на норми и закони се разглежда като болест, която трябва да бъде излекувана (Ичевска 2021: 189), а голямата тема за болестта е широко застъпена в книгата на Т. Ичевска „Медицината в българската литература“. Затова може да се отбележи, че с „Наказанието в романите на Емилиян Станев“ изследователката продължава да разширява обхвата на приноса си за опознаването на проявленията на болестта в литературата. Природата на наказанията е предмет и на последния текст от раздела, „Хетеротопията *трудова лагер*“, посветен на романите „Лагерът на леките жени“ на Антон Балаж и „Тихият бял Дунав“ на Атанас Липчев.

Третата част на книгата е озаглавена „Гледни точки. (Не)съответствия“. Предмет на тази част е пресичането на граници – между словесното и изобразителното изкуство („Йовковите картини“, „Разказът за разказа“, „Паратекстът в романите на Димитър Димов – стратегии на прочита“), между литературата и киното („Филмът в романите и романите на Димитър Димов като филм“, „Между затвора и градината“). Пресичането на времеви и пространствени граници отправя също към специфики в интерпретацията. Това читателят научава от текстовете, посветени на издателските и преводаческите стратегии, осъществяващи се в различни отрязъци от време („Йовковите разкази – издания и преиздания“, „Третата редакция“, „Българската литература в Словакия и словашката литература в България след 1989 година“).

Т. Ичевска е автор на редица текстове, проблематизиращи Йовковото творчество, а в книгата „Българската литература“ са поместени пет, четири от които в тази част. Статията „Йовковите разкази – издания и преиздания“ е концентрирана върху издателските стратегии

за формиране на образ на Йовков, адекватен на „повика“ на времето, а в „Йовковите картини“ изследователският поглед се обръща към естеството на словесните картини във военната проза на писателя. В „Разказът за разказа“ са коментирани сложните отношения между илюстрации и текст, в „Третата редакция“, чиято отправна точка е отново Йовково произведение, вниманието се насочва към диалога между оригиналната творба и нейните преводи. Два от текстовете са свързани с творчеството на Д. Димов, но и в двата централно място е отредено не на самите произведения, а на интерпретациите им от други творци. Предмет на „Паратекстът в романите на Димитър Димов – стратегии на прочита“ са кориците на Димовите романи, а на „Филмът в романите и романите на Димитър Димов като филм“ – киноадаптациите на „Тютюн“ и „Осъдени души“ от Н. Корабов и В. Радев. В „Между затвора и градината“ Т. Ичевска отново изучава подхода и похватите, които Вълло Радев използва, този път за да покаже „различните проявления на несвободата“ (Ичевска 2021: 359) в екранизацията на „Крадецът на праскови“. Изследването „Българската литература в Словакия и словашката литература в България след 1989 година“, с което приключва книгата, се вглежда в близкото минало, но и предлага прогноза за бъдещите процеси, придружена с насока за популяризацията на литератури от ранга на българската и словашката.

„Българската литература“ е книга, в която са включени текстове, посветени на важни за разбирането на литературни, литературноисторически и изобщо културни процеси теми, повечето от които рядко засягани. Т. Ичевска систематизира множество данни и факти и се позовава на редица проучвания от различни сфери, за да изведе становищата си за функциониращи тенденции и зависимости и за да направи интригуващи заключения. „Българската литература – сюжети, контексти, проучвания“ е широкообхватно изследване, което би провокирало интереса на всеки, интересуваш се от българския литературен живот и взаимодействието му с други култури и изкуства.